

11. Veryga V. Za mezhamy Bat'kivshhyny. Zbirnyk naukovykh statej i dopovidej / Vasyľ Veryga. – L'viv: Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha, 2002. – 364 s.

12. Ukrai'ns'kyj tyzhden' na «Ekspo-67» // Promin'. – 1967. – №8–9. – S.12.

13. Syluety nepokirnyh... // Vyzvol'nyj shljah. – 1973. – №4–5. – S.384–390.

14. Knyga mystciv i dijachiv ukrai'ns'koi' kul'tury. – Toronto: Drukarnja OO Vasylijan, 1954. – 312 s.

15. Batojan V. Vosstanie v Kengire // Imet' silu pomnit': Rasskazy teh, kto proshel ad repressij / [Sost. L. M. Gurevich] / V. Batojan. – M.: Mosk. rabochij, 1991. – S.81–101.

16. Liga ukrai'ns'kyh katolyc'kyh zhynok Edmontons'koi' Jeparhii': Pochatky i dijat'nist' / Red. I. Pavlykovs'ka. – Edmonton: Zahodamy i koshtamy Jeparhial'noi' upravly LUKZh, 1967. – 234 s.

17. Stechysyn S. Korolivs'ka komisija vidbuvaje peresluhannja // Ukrai'ns'kyj golos. – 1968. – Ch.20. – S.11.

18. V Mehiko zakinchylasja svitova konferencija mizhnarodnogo roku zhinky // Svoboda. – 1975. – 5 lypnja. – S.3.

19. Na sluzhbi ridnogo narodu: juvilejnyj zbirnyk Organizacii' ukrai'nok Kanady im. Ol'gy Basarab u 50-richchja vid zasnuvannja (1956–1980). – Ch.2. / Red. kol. Ja. Zorych ta in. – Toronto: Vyd. Org. Ukrai'nok Kanady im. Ol'gy Basarab, 1984. – 521 s.

20. Neduzhko Ju. V. Ukrai'ns'ka diaspora v procesi vidnovlennja derzhavnoi' nezalezhnosti Ukrai'ny (seredyna 40-h – pochatok 90-h rokiv XX stolittja): monografija / Ju. V. Neduzhko. – Luc'k: VAT «Volyns'ka oblasna drukarnja», 2009. – 620 s.

21. Materialy Drugogo Svitovogo Kongresu Vil'nyh Ukrai'nciv. Vydannja Sekretariatu Svitovogo Kongresu Vil'nyh Ukrai'nciv. – Toronto–N'ju–Jork–London, 1986. – 470 s.

22. Nacherk istorii' Ligy ukrai'ns'kyh katolyc'kyh zhynok Kanady Toronts'koi' Eparhii': 1945–1975 [Tekst] / Red. Ja. Vynnyc'ka. – Toronto: [b.v.], 1975. – 360 s.

23. Narys istorii' LVU: u 35-richchja isnuvannja i pracj Ligy Vyzvolennja Ukrai'ny dlja ukrai'ns'kogo narodu 1949–1984. – Toronto: Gomin Ukrai'ny, 1984. – 719 s.

24. Procjuk O. Mizhnarodnyj rik zhinky / O. Procjuk // Svoboda. – 1975. – 15 ljutogo. – S.2.

25. Pelens'ka I. V oboroni ponevolenoj, ale neskorenoj' Ukrai'ny / I. Pelens'ka // Svoboda. – 1975. – 7 bereznja. – S.3.

26. Zvernennja SKVU // Svoboda. – 1975. – 10 travnja. – S.1.

27. Golodivka ukrai'nok na konferencii' v Mehiko zrobyla shyrokyj rozgolos // Svoboda. – 1975. – №125. – S.3.

28. Ukrai'ns'ki zhinky piketujut' sovjets'ku ambasadu v Ottavi // Svoboda. – 1975. – №233. – 8 grudnja. – S.3.

29. Neduzhko Ju. Informacijna dijat'nist' Svitovogo Kongresu Vil'nyh Ukrai'nciv naprykinci 60-h – v 70-h rr. XX st. / Jurij Neduzhko // Spil'nyj proekt Nacional'nogo universytetu «Kyjevo–Mogyljans'ka akademija» i vydavnytstva «Mandrivec». Vseukrai'ns'kyj naukovyj zhurnal «Mandrivec». – 2007. – №3. – S.44–49.

30. Tretij Svitovyj Kongres Ukrai'ns'kogo Zhinoctva: 26–29 travnja 1977 r. – Toronto–Kanada. – Filadelfija – Toronto: [b.v.], 1977. – 236 s.

31. Dekada zhinochogo postupu // Nashe zhyttja. – 1977. – №7–8. – S.19.

32. Sklad upravly SFUZhO // Nashe zhyttja. – 1983. – №1. – S.21.

33. Chetvertyj kongres Svitovoi' Federacii' Ukrai'ns'kyh Zhinochyh Organizacij: 25–28 lystopada 1982, Filjadel'fija, ZSA / red. Lidija Burachyns'ka. – Filjadel'fija; Toronto: [The new Pathway], 1982. – 129 s.

Sholota Kh. V., Ph.D., Associate Professor of Foreign Languages Department, Faculty of International Relations, Lviv Ivan Franko National University (Ukraine, Lviv), chrissholota@ukr.net

The Struggle of Ukrainian Women's Organizations of Canada for Human Rights and Independence of Ukraine (50–80s of 20th century)

The article analyses the persistent struggle of Canadian Women's Organizations for adherence to human rights (women's rights in particular) and independence of Ukraine in 50–80s of 20th century.

Keywords: Ukrainian women's movement, Canada, independence, Ukraine, women's organizations of Canada.

* * *

УДК 316.3:329«19»(477)

Левчук К. І.,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України та філософії,
Вінницький національний аграрний університет
(Україна, Вінниця), ki_levchuk@i.ua

ЗМІНИ В ПОЛІТИКО–ПРАВОВОМУ СТАТУСІ ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (1985–1991 РР.)

На основі вивчення та узагальнення архівних джерел, опублікованих документів, науково-дослідної літератури, з'ясовано зміни в політико-правовому статусі різнопланових об'єднань громадян України в умовах трансформації суспільно-економічних відносин у добу «перебудови» (квітень 1985 – серпень 1991 років).

Ключові слова: об'єднання громадян, громадська організація, неформальна організація, закон, класифікація, «перебудова».

Нагромадження знань про формування та діяльність об'єднань громадян в Україні 1985–1991 років відбувалося у кілька етапів, безпосередньо пов'язаних зі змінами та перетвореннями у політико-правовому статусі республіки, суспільними трансформаціями та розвитком демократичних процесів. Оцінки об'єднань громадян науковцями залежали від суспільно-політичної ситуації, наявності державної та партійної цензури, плюралізму думок, можливостей використання архівних та поточних джерел. Зокрема, перші спроби здійснити аналіз нового суспільного явища – неформальних організацій – мали здебільшого публіцистично-описовий характер. При цьому темпи суспільно-політичних трансформацій у республіці випереджали історіографічну новизну досліджень, які зосереджувалися переважно на неформальних об'єднаннях молоді.

Низка авторів (В. Щегорцов, А. Кочетков, А. Щегорцов, Л. Дяченко) розглядали неформальні організації в контексті самодіяльного громадського руху, що діяв поза межами офіційно існуючих інститутів [1]. А. Громов та О. Кузін визначали неформальні об'єднання як добровільні самодіяльні громадські формування, що виникли за ініціативою «низів» та діяли в інтересах своїх членів, незалежно від мети та характеру об'єднання [2].

Лише з кінця 1991 року в Україні склалися передумови для ґрунтовного вивчення процесів, що відбувалися в республіці у 1985–1991 роках. О. Лавринович умовно поділяв громадські об'єднання на дві групи. Перша група організацій користувалася підтримкою держави, фактично створювалася державними (відомчими) структурами, дбаючи при цьому про кланові чи відомчі інтереси. Іншу групу склали громадські організації, що утворилися на основі ініціативи громадян, їх активності та інтересів [3].

Мета нашого дослідження – проаналізувати зміни в політико-правовому статусі об'єднань громадян у роки «перебудови» провести їх класифікацію та типологію за ризиком критеріями.

Для оцінки суспільно-політичних трансформацій у добу перебудови та гласності, які сприяли появі об'єднань громадян, вільних від компартійного впливу, та уникнення неоднозначного трактування понять «самодіяльний», «неформальний», «громадська організація», слід дати пояснення відповідним дефініціям та обмежити їх використання певними часовими проміжками.

Дефініція «громадська організація» в радянські часи окреслювалася такими ознаками: формально добровільне членство; принцип демократичного централізму як основа організаційної структури; діяльність, направлена на досягнення цілей, декларованих у статуті; участь у комуністичному будівництві під керівництвом КПРС [4, с. 18]. Важливим критерієм при оцінці роботи громадської організації була масовість. Партійна пропаганда підкреслювала, що число членів профспілок в Україні станом на 1 січня 1989 р. сягало більше 25 млн. 700 тис. осіб, ЛКСМУ України – 5 млн. 879 тис. [5, арк. 186, 195]. Однак зростання чисельності призводило до посилення пасивності рядових членів, які здебільшого брали участь у діяльності організації шляхом сплати членських внесків.

До жовтня 1990 року порядок утворення, реєстрації та ліквідації об'єднань громадян в Україні був регламентований інструкцією Секретаріату Президії ВУЦВК від 16 липня 1932 року «Як реєструвати статuti товариств і спілок, що не мають на меті добувати зиск та наглядати за їх діяльністю», а також постановою ВУЦВК і РНК УСРР від 20 лютого 1933 року «Про органи, які проводять реєстрацію статутів товариств і спілок, що діють не для зиску». У документах відзначалося, що «об'єднання, які мають на меті різні суспільно-корисні цілі, а не набуття матеріальних цінностей» [6, с. 499], повинні мати статут, зареєстрований у відповідних народних комісаріатах і прирівняних до них центральних установах УСРР, з діяльністю яких пов'язано завдання цих товариств і спілок, а також у відповідних управліннях обласних і районних виконавчих комітетів [7, с. 521]. Нагляд за діяльністю новостворених організацій покладалася на органи, що зареєстрували товариства та спілки. Кожне об'єднання повинно надавати щорічний звіт про свою діяльність, який мав пояснювати науково-академічну, адміністративно-господарську діяльність товариства чи спілки та мати як додаток план роботи на наступний рік та розроблений кошторис [6, с. 502].

Завдяки цим документам компартійні та державні структури набули право визначати не тільки законність, але і доцільність існування будь-якого об'єднання громадян, виходячи з ідеологічних та відомчих інтересів. Слід відзначити, що дефініція «товариства та спілки, що діють не для зиску» поширювалася на різнопланові громадські формування: релігійні громади, каси громадської взаємодопомоги, колгоспи, споживчі спілки, добровільні пожежні дружини, Всеукраїнське товариство сліпих, тощо.

Значні зміни у статусі громадських організацій відбулися з ухвалою Конституції УРСР у квітні 1978 р. З метою офіційного закріплення правлячої ролі КПРС було введено Статтю 6, відповідно до якої партія проголошувалася керівною та спрямовуючою силою радянського суспільства, ядром політичної системи. КПРС не тільки перестала фігурувати у переліку громадських організацій, зафіксованому у сталінській 1936 року Конституції, але набула принципово нового статусу – наддержавної правлячої партії. Стаття 49 Конституції надавала право громадянам Української РСР об'єднуватися у громадські організації для розвитку політичної активності і самодіяльності, задоволенню їх інтересів у відповідності з цілями

комуністичного будівництва [8, с. 19]. Таким чином, унеможливилася легальне утворення громадської організації, статутні цілі якої не мали б на меті комуністичну перспективу або ж були б в опозиції до КПРС. Стаття 7 Конституції надавала право професійним спілкам, комсомолу, кооперативним та іншим громадським організаціям брати участь в управлінні державними справами, у рішенні політичних, господарських і соціально-культурних завдань [8, с. 6], що посилювало значущість названих громадських об'єднань як складових частин радянської політичної системи.

За рівнем підпорядкування правлячій Комуністичній партії громадські організації радянської доби поділялися на дві групи: 1) громадські організації безпосереднього підпорядкування – комсомол, профспілки, товариство «Знання». Керівна роль КПРС не обмежувалася традиційними формами впливу (через партійні директиви, керівництво через партійну групу і т.п.). Відповідні партійні органи мали цільний поточний контакт з республіканськими та місцевими відділками організацій та налагоджували стратегічне керівництво їх діяльністю. Їх статuti не підлягали реєстрації або затвердженню в державних органах, а керівні посади обіймали представники партійної номенклатури. Подібний статус визначався виключним значенням цих спілок як єдиних та безальтернативних для компартійного впливу на молодь, робітників, пропаганди комуністичної ідеології в суспільстві, масовістю та централізацією у масштабах країни; 2) громадські організації опосередкованого партійного керівництва – творчі спілки, Товариство Червоного Хреста УРСР, Українське товариство з охорони природи, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури тощо. Ці громадські об'єднання розпочинали свою діяльність згідно з постановами вищих органів виконавчої влади. Так, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури було створено відповідно до Постанови Ради Міністрів УРСР від 28 березня 1966 року.

Особливою формою об'єднань громадян у радянську добу були добровільні товариства, гуртки, клуби, секції, групи, які діяли під егідою масових громадських організацій на кшталт комсомолу і профспілок. Відносно об'єднань компартійні ідеологи використовували термін «самодіяльні організації» [9, с. 7–8]. Визнаючи у статутах свій підпорядкований статус, за географією поширення та числом членів низка самодіяльних організацій не поступалася громадським організаціям. Так, у статуті Вінницького обласного відділення Педагогічного товариства України відзначалося, що відділення є самодіяльною організацією, яка об'єднує за професійними інтересами працівників навчальних і виховних закладів, органів освіти, ветеранів педагогічної праці, батьків, студентів педагогічних навчальних закладів, виробничі колективи та працює у складі об'єднання професійної спілки працівників освіти і науки на асоційованих правах [10, арк. 1]. Відповідним статусом володіли добровільні спортивні товариства («Авангард», «Нива», «Колос»), утворені при галузевих профспілках. Вони відрізнялися від інших самодіяльних об'єднань діяльністю у масштабах республіки, необхідністю формального членства, виконанням значимої суспільної функції

(заняття спортом, виховання), підпорядкуванням певній громадській організації.

Неможливість реалізувати свої права та свободи у прокрустовому ложі формалізованих та політизованих громадських організацій, цілі та програми яких були відірвані від реалій звичайного життя, спонукала громадян до здійснення свого права на створення об'єднань за межами офіційної ініціативи. Належний нагляд та контроль за самодіяльними організаціями здійснювався виконкомом місцевих рад, комсомолом, профспілками, які розробляли та ухвалювали Положення про їх діяльність. Влада не була зацікавлена в офіційному визнанні статусу місцевих самодіяльних організацій як громадських, так як при цьому масові організації втрачали привілейований статус. Крім того, необов'язковість фіксованого членства, можливість появи на чолі організації несанкціонованих партійними та державними органами осіб, викликала занепокоєння, яке було небезпідставним. Саме із середовища самодіяльних об'єднань, дискусійних клубів, гуртків під комсомольським та профспілковим «дахом» з'явилися різноманітні неформальні організації та рухи, які в часи перебудови були провідниками демократичних ідей, боролися за права та свободи українського народу.

На квітневому (1985 р.) пленумі ЦК КПРС Генеральний секретар ЦК КПРС М. Горбачов заявив про потребу значних змін в економіці, соціальному та духовному житті країни. Отже, оновлення суспільства розпочалося як «революція згори». Новий курс отримав назву «перебудова» і мав намір прискорити соціально-економічний розвиток країни. Консервативно налаштована компартійна номенклатура прагнула зберегти владу та не погоджувалася з реформами. У статуті КПРС, ухваленому на XXVII з'їзді партії навесні 1986 р., відзначалося, що «КПРС, діючи у рамках Конституції СРСР, здійснює політичне керівництво державними і громадськими організаціями, спрямовує та координує їх діяльність» [11, с. 243]. Як зазначає дослідник О. Бойко, у роки перебудови групі реформаторів не вистачало допомоги «знизу», і тому вона радикалізувала свої заклики, намагаючись знайти опору в суспільстві [12, с. 32].

Зростання громадянської активності населення призвело до появи неформальних організацій. Для розуміння сутності цього явища, його слід розглянути у суспільно-політичних взаємозв'язках. На організаційно-правовому рівні особливості неформальних громадських формувань проявлялися у добровільності, стихійності виникнення, відсутності впливу державних та компартійних структур, спільності інтересів засновників, відмові від фіксованого членства. На громадсько-політичному рівні неформальні організації сприяли реалізації прав та свобод громадян, стали зародками громадянського суспільства в Україні. На соціально-психологічному рівні неформали створили умови для прояву почуття гідності у пересічних українців, які стали активними суб'єктами суспільно-політичного розвитку України доби перебудови. Хоча їх гасла та реальні дії не завжди були радикальними, але самим фактом появи неформальні організації набували в масовій свідомості ореолу опозиційності до правлячого режиму.

Слід зазначити, що правовий статус окремих громадських об'єднань не завжди відповідав

стереотипам суспільної свідомості та залежав від розгортання процесів демократизації та політичного плюралізму. Так, Товариство української мови ім. Тараса Шевченка набуло офіційного статусу громадської організації відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР від 20 травня 1989 року, але певний час по тому суспільна думка продовжувала визнавати активістів товариства неформалами. Статут української екологічної асоціації «Зелений світ» за рекомендацією Ради Міністрів УРСР було зареєстровано при Державному комітеті з охорони природи УРСР, у чому була певна логіка – спільна мета діяльності державної та громадської структури. Але це понизило статус асоціації до рівня самодіяльної організації, позбавило права висувати кандидатів у депутати на виборах до Верховної Ради УРСР 1990 року, тоді як таке право згідно із Законом про вибори набули громадської організації.

Поява та розвиток неформальних об'єднань громадян відбувалася впродовж 1985 року – вересня 1990 року. 29 вересня 1990 року Президія Верховної Ради УРСР ухвалила постанову «Про порядок реєстрації громадських об'єднань». Встановлювалося, що до прийняття Закону Української РСР про громадські об'єднання статуту новостворених політичних партій, добровільних товариств, громадських рухів, фондів та інших об'єднань, що мають республіканські органи керівництва, підлягають реєстрації Міністерством УРСР, а місцеві громадські об'єднання відповідно реєструють місцеві ради народних депутатів. Для реєстрації поряд зі статутом до відповідного державного органу подавалися заява, витяг з протоколу установчого з'їзду, які ухвалили статут, рішення з'їзду (конференції) про створення партії або громадської організації, її назву та керівні органи [13, с. 640]. Постанова доповнилася низкою положень 14 листопада 1990 року. Було визначено, що для реєстрації Міністерством юстиції України подаються також статуті міжреспубліканських та міжнародних об'єднань. Республіканськими політичними партіями мали вважатися ті з них, у складі яких нараховувалося не менше як 3 тисячі членів, а до складу інших республіканських об'єднань мало входити не менше як 300 осіб [14, с. 641]. Таким чином, нові правові акти легалізували неформальні об'єднання та примусили українські відділи всесоюзних громадських організацій набути статусу республіканських.

9 жовтня 1990 року був оприлюднений Закон СРСР «Про громадські об'єднання», відповідно до якого громадським об'єднанням визнавалися добровільні формування, що виникли як результат вільного волевиявлення громадян, які об'єдналися на основі спільності інтересів. Громадськими об'єднаннями визнавалися політичні партії, масові рухи, профспілки, жіночі, ветеранські організації, організації інвалідів, молодіжні та дитячі організації, добровільні товариства, фонди, творчі спілки та інші об'єднання громадян. Дія Закону не поширювалася на організації, які займалися комерційною діяльністю, на релігійні організації, органи територіального самоврядування та органи громадської самодіяльності [15, с. 19]. Важливим кроком на шляху до демократизації суспільства стала заборона державним органам втручатися у діяльність громадських об'єднань, які набули право брати участь у формуванні та діяльності органів державної влади та управління,

право законодавчої ініціативи, захищати інтереси своїх членів у державних та громадських органах. У Законі наголошувалося, що військовослужбовці та працівники правоохоронних органів у своїй службовій діяльності мають керуватися вимогами законів, а не рішеннями політичних партій чи масових громадських рухів [15, с. 25–26]. Прийняття Закону стало важливим кроком на шляху подальшої демократизації суспільства, створювало умови для діяльності новостворених об'єднань у правовому полі.

Закон СРСР «Про громадські об'єднання» віддзеркалював тогочасну суспільно–політичну ситуацію в країні, відсутність демократичного досвіду та неупередженого аналізу різнопланових об'єднань громадян. Не враховувався особливий статус політичних партій як об'єднань громадян, що створювалися з метою опанувати державну владу та реалізувати спільну концепцію суспільного розвитку. Непоприлюднення дії Закону на релігійні організації, органи територіального самоврядування, органи громадської самодіяльності звужувало рамки прояву активності громадян, а утворення та діяльність профспілкових, молодіжних організацій, творчих спілок, фондів потребувала окремих правових актів.

24 жовтня 1990 року Верховна Рада УРСР ухвалила зміни та доповнення до Конституції УРСР. Було виключено Статтю 6, в якій КПРС проголошувалась керівною та спрямовуючою силою, ядром політичної системи. Громадянам УРСР гарантувалося право об'єднуватися у політичні партії, громадські організації та рухи, які через своїх представників, обраних до Рад, та в інших формах можуть брати участь у розробці і здійсненні політики, в управлінні державними та громадськими справами [16, с. 606].

Типологія неформальних організацій, що діяли в роки перебудови, може бути здійснена із урахуванням їх соціальної бази та основ їх утворення. Маються на увазі соціальні групи, верстви населення, інтереси яких вони виражали та захищали. Це – культурологічні («Громада», «Спадщина»), демографічні (СНУМ, «Пласт», Союз українок), етнічні (товариство єврейської культури), робітничі (страйкові комітети), організації постраждалих від аварії на ЧАЕС («Союз Чорнобиль») тощо.

Іншим критерієм типологізації неформальних організацій є врахування їх суспільно–політичного значення та способу організації: масові (НРУ), елітарні (Українська асоціація незалежної творчої інтелігенції), регіональні («Товариство Лева»), локальні (клуби любителів кіно, фантастики, брейк–дансу). Важливим критерієм, що доповнює вищезазначений, є рівень організаційного становлення неформальних організацій, який, на нашу думку, вимагає врахування хронологічного чинника. Протягом 1985–1987 років основною організаційною структурою неформальних об'єднань були групи однодумців (у середньому 25–30 осіб). З осені 1987 року відбувається збільшення місцевих об'єднань та утворення на їх основі регіональних організацій, що потребувало ухвали програмових положень та статутів. З 1989 року на основі регіональних (обласних) об'єднань стали утворюватися всеукраїнські організації.

Традиційним критерієм, що базується на аналізі програм і статутів та врахуванні реальної ролі у

суспільно–політичному житті, є визначення напрямів та сфери діяльності неформальних об'єднань. При цьому слід зважати на те, що діяльність екологічних («Зелений світ»), культурологічних (ТУМ ім. Тараса Шевченка), правозахисних (УГС) організацій доволі часто мала політичний характер. Тому слід враховувати їх ставлення до існуючого суспільно–політичного ладу, який зазнавав трансформацій. За цією ознакою виокремлювалися неформальні організації:

– радикальні – заперечували існуючу радянську систему, вимагали політичного плюралізму, демократичних прав, свобод громадянам та незалежності України (Українська Гельсінська спілка, Спілка незалежної української молоді, Український Культурологічний клуб);

– реформістські – орієнтувалися на реформування радянської системи, вимагали поліпшення прав та свобод громадян («Зелений світ», ТУМ ім. Тараса Шевченка);

– консервативні – налаштовані на збереження партійно–комуністичного режиму, але вважали за потрібне вдосконалити окремі сторони суспільного життя (організації ветеранів, жіночі ради).

На початковому етапі перебудови перспектива утворення радикальних неформальних організацій була унеможливлена через відсутність відповідного законодавства, домінування консервативних тенденцій у керівництві КПРС, наявності цензури, підконтрольним владі засобам масової інформації, силі репресивних органів та відсутності масової підтримки громадян. Тому діяльність Народного Руху України, «Товариства Лева», ТУМ ім. Тараса Шевченка у зазначений період зосереджувалася на необхідності реформування радянської системи. Тільки з 1990 року їх практична діяльність та програмові засади набувають радикального характеру. Представники громадських об'єднань відкрито поривають з комуністичною ідеологією, обстоюють державний суверенітет України, вимагають впровадження політичного та економічного плюралізму. На консервативних позиціях перебували об'єднання ветеранів, жіночі ради, організація ветеранів Афганістану, та інші об'єднання, що знаходилися під керівництвом КПУ.

Поява неформальних організацій, які утворювалися та діяли поза впливом державних та компартійних структур, зруйнувала на перший погляд стабільну та жорстко контрольовану сферу громадської активності. Правові акти, які з часів сталінщини регламентували права громадян на створення об'єднань, були відкинуті. Унормування діяльності новостворених організацій відбувалося із запізненням, тому нові законодавчі акти потребували коректив, які були внесені після проголошення незалежності України.

Список використаних джерел

1. Неформальное общественное движение: штрихи к портрету / [Дяченко Л. Я., Кочетков А. П., Щегорцов А. А., Щегорцов В. А.]. – Белгород: РИО Упрполиграфиздата, 1990. – 128 с.
2. Громов А. В. Неформалы: кто есть кто? / А. В. Громов, О. С. Кузин. – М.: Мысль, 1990. – 269 с.
3. Лаврінович О. Чи можливе в Україні громадянське суспільство? / О. Лаврінович // Громадські ініціативи. – 1999. – №2. – С.3–6.
4. Общественные организации в политической системе / [Ж. Колев, Ц. Ямпольская, К. Шульце, П. Славов, Р. Монд]; Под ред. Ц. А. Ямпольской. – М.: «Наука», 1984. – 216 с.

5. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.32. – Спр.2650. – 203 арк.
6. Інструкція Секретаріату Президії ВУЦВК від 16 липня 1932 р. «Як реєструвати статуту товариств і спілок, що не мають на меті добувати зиск, та наглядати за їх діяльністю» // Хронологічне зібрання законів, указів Президії Верховної Ради, постанов і розпоряджень уряду Української РСР: В 2 т. – К.: Держполітвидав УРСР, 1963. – Т.1. – С.499–503.
7. Постанова ВУЦВК і РНК Української СРР від 20 лютого 1933 р. «Про органи, які проводять реєстрацію статутів товариств і спілок, що діють не для зиску» // Там само. – С.521–522.
8. Конституція (Основний закон) УРСР: зі змінами та доповненнями, внесеними Законом УРСР від 27 жовтня 1989 року на десятій сесії Верховної Ради Української РСР одинадцятого скликання. – К.: Політвидав України, 1989. – 61 с.
9. Козлов Ю. М. Самодетельные организации населения / Ю. М. Козлов. – М.: Госиздательство юридической литературы, 1962. – 118 с.
10. ДАВО. – Ф.Р.–6040. – Оп.1. – Спр.189. – 6 арк.
11. Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу. – К.: Політвидав України, 1986. – 422 с.
12. Бойко О. Досвід та уроки суспільно-політичної трансформації України у добу перебудови (квітень 1985 – серпень 1991 р.) // Нова політика. – 1998. – №2. – С.32–35.
13. Постанова Президії Верховної Ради Української РСР «Про порядок реєстрації громадських об'єднань» // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – №49. – С.640.
14. Постанова Президії Верховної Ради Української РСР «Про доповнення Постанови Президії Верховної Ради Української РСР від 29 вересня 1990 року «Про порядок реєстрації громадських об'єднань» // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – №49. – С.641.
15. Закон СРСР «Об общественных объединениях» // Новые законы СССР. – М.: Юридическая литература, 1991. – Вып.3. – С.18–30.
16. Закон УРСР «Про зміни і доповнення Конституції (Основного Закону) Української РСР» від 24 жовтня 1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – №45. – С.606.

References

1. Neformal'noe obshchestvennoe dvizhenye: shtrykhy k portretu / [Dyachenko L. Ya., Kochetkov A. P., Shchekhortsov A. A., Shchekhortsov V. A.]. – Belhorod: RYO Uprpolyhrafyzdata, 1990. – 128 s.
2. Hromov A. V. Neformaly: kto est' kto? / A. V. Hromov, O. S. Kuzyn. – М.: Mysl', 1990. – 269 s.
3. Lavrinovych O. Chy mozhylye v Ukrayini hromadyans'ke suspil'stvo? / O. Lavrinovych // Hromads'ki initsiatyvy. – 1999. – №2. – С.3–6.
4. Obshchestvennye orhanyzatsyy v polytycheskoy systeme / [Zh. Kolev, Ts. Yampol's'kaya, K. Shul'tse, P. Slavov, R. Mond]; Pod red. Ts. A. Yampol's'koy. – М.: «Nauka», 1984. – 216 s.
5. TsDAHO Ukrayiny. – Ф.1. – Оп.32. – Спр.2650. – 203 арк.
6. Instruktziya Sekretariatu Prezydiyi VUTsVK vid 16 lypnya 1932 r. «Yak reyestruvaty statuty tovarystv i spilok, shcho ne mayut' na meti dobuvaty zysk, ta nahlyadaty za yikh diyal'nistyuu» // Khronolohichne zibrannya zakoniv, ukaziv Prezydiyi Verkhovnoyi Rady, postanov i rozporядzhen' urady Ukrayins'koyi RSR: V 2 t. – К.: Derzhpolityvdav URSR, 1963. – Т.1. – С.499–503.
7. Postanova VUTsVK i RNK Ukrayins'koyi RSR vid 20 lyutoho 1933 r. «Pro orhany, yakі provodyat' reyestratsiyu statutiv tovarystv i spilok, shcho diyut' ne dlya zysku» // Там само. – С.521–522.
8. Konstytutsiya (Osnovnyy zakon) URSR: zi zminamy ta dopovnennamy, vnesenymy Zakonom URSR vid 27 zhovtnya 1989 roku na desyatiy sesiyi Verkhovnoyi Rady Ukrayins'koyi RSR odynadtsyatoho sklykannya. – К.: Polityvdav Ukrayiny, 1989. – 61 s.
9. Kozlov Yu. M. Samodeyatel'nye orhanyzatsyy naselenyya / Yu. M. Kozlov. – М.: Hositydatel'stvo yurydycheskoy lyteratury, 1962. – 118 s.
10. DAVO. – Ф.Р.–6040. – Оп.1. – Спр.189. – 6 арк.
11. Materialy XXVII z'yizdu Komunistychnoyi partiyi Radyans'koho Soyuzu. – К.: Polityvdav Ukrayiny, 1986. – 422 s.
12. Boyko O. Dosvid ta uroky suspil'no-politychnoyi transformatsiyi Ukrayiny u dobu perebudovy (kviten' 1985 – serpen' 1991 r.) // Nova polityka. – 1998. – №2. – С.32–35.
13. Postanova Prezydiyi Verkhovnoyi Rady Ukrayins'koyi RSR «Pro porядok reyestratsiyi hromads'kykh ob'yednan'» // Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR. – 1990. – №49. – С.640.

14. Postanova Prezydiyi Verkhovnoyi Rady Ukrayins'koyi RSR «Pro dopovnennya Postanovy Prezydiyi Verkhovnoyi Rady Ukrayins'koyi RSR vid 29 veresnya 1990 roku «Pro porядok reyestratsiyi hromads'kykh ob'yednan'» // Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR. – 1990. – №49. – С.641.
15. Zakon SRSR «Ob obshchestvennykh ob'yedynenyakh» // Nove zakonny SSSR. – М.: Yurydycheskaya lyteratura, 1991. – Вып.3. – С.18–30.
16. Zakon URSR «Pro zminy i dopovnennya Konstytutsiyi (Osnovnoho Zakonu) Ukrayins'koyi RSR» vid 24 zhovtnya 1990 r. // Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR. – 1990. – №45. – С.606.

Levchuk K. I., Doctor of History, Professor, Head of Department of the History of Ukraine and philosophy, Vinnytsia National Agrarian University (Ukraine, Vinnytsia), ki_levchuk@i.ua

The changes in political and legal status of associations of citizens in terms of transformation of Ukrainian society (1985–1991)

On the basis of archival sources and synthesis of published documents, research literature and found changes in the political and legal status of diverse groups of citizens of Ukraine in terms of transformation of socio-economic relations in the days of «perestroika» (April 1985 – August 1991).

Keywords: association of citizens, civic organization, an informal organization, the law, the classification, «perestroika».

* * *

УДК 930.2:656.8(100)

Говоровський А. В.,
начальник ВРПЗДПС, Українське державне підприємство поштового зв'язку «Укрпошта» (Україна, Київ), Govorovskiy@ukr.net

**ІСТОРИЧНІ, СУСПІЛЬНІ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОШТОВОГО ЗВ'ЯЗКУ В УКРАЇНІ
НАПРИКІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ**

Складовою частиною статті є з'ясування поняття «комунікації», як однієї із невід'ємних потреб людини, на задоволення яких спрямований зв'язок, і, насамперед, поштова справа. Історична становлення і розвиток поштової служби становить певний пізнавальний інтерес під кутом зору культурологічного розвитку людства.

Водночас поштової зв'язку автор розглядає як важливу комунікативну систему збереження культурних цінностей людства.

На основі комплексного аналізу висвітлено основні етапи формування поштового зв'язку, від античності до набуття загальнодержавного значення поштової служби.

Ключові слова: комунікації, комунікаційне суспільство, поштової зв'язку, історія поштової справи, розвиток поштового зв'язку.

Суспільне життя з'явилося у процесі спілкування індивідуумів і завжди зводилося до пошуку раціональної взаємодії.

Вдосконалення засобів праці і підвищення її продуктивності зумовили вдосконалення форм і методів спілкування, розвиток технологій комунікаційного процесу, а також опосередковано вплинули на культурну історію людства. Можливість самостійно обирати спосіб життя, вдосконалювати себе і власний світ культури – мораль, державу і право, науку, мистецтво, уявлення про добро й справедливість, совість і честь народжуються лише у процесі спілкування [1].

Термін «комунікація» використовується багатьма громадськими, біологічними, технічними науками, і в основному, як елементарна схема комунікації, або різновид взаємодії між суб'єктами, опосередкованого деяким об'єктом, що передбачає наявність не менше трьох учасників: передавальний суб'єкт (комунікант), об'єкт, який потрібно передати (повідомлення) і отримуючий суб'єкт (реципієнт) [3, с. 12].

Виступаючи потужним фактором соціального прогресу, комунікаційні процеси стають ключовими,